

D^R. SARBÓ ARTÚR

IDEGORVOS, EGYETEMI MAGÁNTANÁR

HOZZÁSZÓLÁSA A TÁRSADALOMTUD. TÁRSASÁG 1905 ÁPRILIS 14. ÜLÉSÉN.

A Társadalomtudományi Társaság megtisztelő felszólításának, hogy a középiskolai oktatás tárgyában hozzám intézett kérdéseire a feleletet megadjam, nagy örömmel teszek eleget, zavarba csak az ejt, hogy a kérdések hozzám, mint idegorvoshoz lettek intézve és én mint ilyen, miként az a következőkben ki fog tűnni, csak kis részben tudok, tudományom szolgáltatja adataimra támaszkodva megfelelni, a kérdések zömének megítélésénél nem a speciálista szempontja, hanem általános szempontok szemmel tartása az irányadó.

Mindjárt az első kiindulási kérdésnél a középiskolai tananyag mai mennyisége nem káros hatású-e a 9-17 éves gyermekek egészséges értelmi fejlődésére? Speciálista tudásom, ha őszinte akarok lenni, cserbenhagy, mert nem rendelkezünk oly exakt vizsgálati eredmények felett, a melyekre támaszkodva a kérdésre a feleletet megadhatnánk.

Egyelőre nincs is kilátás, hogy az így feltett kérdésre orvosilag tudományosan megindokolt feleletet adni tudnánk, egyszerűen már azért sem, mivel úgy berendezni a vizsgálati eljárást, hogy csakis a tananyag *mennyiségének* befolyását vizsgálhatnók, nem tudjuk, minden esetben számos egyéb körülményre is ügyelettel kell lennünk és ezek közül első sorban az egyéni különbszóségekre. Ezzel korántsem akarom a nagyfontosságú kísérletes pszichológiai vizsgálatok értékét kicsinyelni, de el kell, hogy ösmerjük, hogy ez ideig még nem sikerült az idegrendszeri munkát úgy mérnünk, hogy az számtani egységekben kifejezhető legyen. Nem tudjuk megmondani, hogy az egészséges értelmi *fejlődés* a tananyag mennyiségével milyen mérhető viszonylatban van. Tapasztalataink alapján mi csak azt mondhatjuk, hogy a túlterheltetés kérdése oly számos relációk helyes felismerése és megítélésétől függ, hogy azt csak egy szempontból – a mennyiség szempontjából – megítélni nem szabad. Általánosságban nem állítható, hogy a mai

tananyag mennyisége idegrendszeres egyénre nézve túlterhelő volna, vagy legalább is igaz az, hogy ezen mennyiségi túlterhelés exakte bizonyítva nincsen. De nézetem szerint ezt mérésekkel bizonyítani nem is lehet, minthogy a túlterhelés létrejötténél számos, nem ponderálható körülmény játszik szerepet: a tanuló testi és szellemi kapacitása, a tanítási mód, a tanulási kedv, a tanuló életmódja, az iskolai elfoglaltságon kívül való elfoglaltság stb. stb. Mi, ideggyógyítók igenis találunk az életben oly középiskolai tanulóval, a kire nézve kimondhatjuk, hogy szellemi túlterhelés van nála jelen; de az ily esetek többségében azt is találjuk, hogy az illető egyén idegrendszere ab ovo gyengébb volt, vagy azt, hogy az egyén életmódja volt irracionális, vagy azt, hogy rendszeres iskolai oktatáson kívül a házi feladatok, a házi külön oktatás volt az a plusz, mely a mérleget a túlterhelés felé billentette.

Azon középiskolai tanulók, kiknél idegességi tüneteket észlelünk, különböző okoknál fogva idegesek. Ez okokat kell tanulmányozni.

Az én tapasztalatom szerint a szellemi túlterhelés tüneteit feltűntető tanulók nagy része ideggyenge egyedekből rekrutálódik, azaz olyanokból, a kik nem valók a középiskolai oktatásra és a kik a szülők indokolatlan ambíciója folytán kerülnek oda.

Közös emberi vonás, legyen az egyén gazdag vagy szegény, hogy gyermekét illetőleg minden szülő hő óhaja az, hogy az többre vigye az életben, mint ő maga. Innen van, hogy válogatás nélkül küldik a szülők gyermeküket a középiskolába. Így kerülnek oda azon ideggyengék, a kiknek a tananyag mennyiségével való megbirkózáshoz hiányozván természetadta erejük, a túlfeszített idegmunka árán végzik el azt, a mit más játszva tanul meg. Ezen egyének azok, a kik kikerülvén az életbe azon kríziseknek lesznek áldozataivá, melyeket a reális élet valamennyiünknek elkerülhetlenül nyújt és a melyeket az egészséges idegrendszeri! egyén, szervezetében rejlő akkomodációs képességével jól győz le. Erre vezethető vissza az ifjúkori öngyilkosságok egy része, melyekről a napi sajtó azzal szokott megemlékezni, hogy a mélyen sújtott szülők egy megérthetetlen rejtély előtt állanak. Pedig e rejtély megfejtésének kulcsa sok esetben abban keresendő, hogy nem alkalmas egyént kergetett az indokolatlan szülői ambíció oly pályára, melynek nehézségeivel az illető, gyengébb idegrendszere folytán, megküzdeni képes nem volt.

Így, néhány éve fővárosunkban nagy feltűnést keltett egy fiatal jogász esete, a ki hathatós szülői befolyás mellett, dacára szellemileg gyengébb voltának a középiskolát elvégezte, az egyetemre kerülve szellemileg teljesen letört, szigorlata előtt – sírva panaszkodott orvosának, hogy nem képes tanulni, nem marad meg fejében semmi – kifejtett ambíciója oly lelki krízisbe sodorta, hogy a pisztolyhoz nyúlt és öngyilkos lett.

Az esetek más részében a tragédia másképp fejeződik be, a középiskolai tanulási éveket túlfeszített idegmunkával talán eminenter is

elvégezt egyén az egyetemi tanulmányaiban nem tud előrehaladni, letör, mert idegrendszere felmondja a szolgálatot, ezekből rekrutálódnak az összigorlók, a pályatévésztettek, a züllött alakok.

És ezeknek a középiskolai oktatásból nem marad más, mint az arra való hivatkozás, hogy ők gimnáziumot végeztek, a mire szeretnek is hivatkozni.

A felhozottak annak illusztrálására valók, hogy a középiskolai oktatás reformálása tárgyalásánál nemcsak a tananyag mennyisége, a tanítási mód minősége a diskutálandó, hanem egyenlő fontosságú annak a kérdésnek is megvitatása, *hogy mily egyének menjenek a középiskolába?* És ebben a kérdésben van nekünk idegorvosoknak is beleszólásunk. Sajnosán kell azonban tapasztalnunk, hogy intéseink, tanácsaink ez irányban s legtöbbször siket fülekre találnak. Emberi gyarlóságunk kifolyása, hogy a távoli veszedelemtől nem félünk, hiába intjük tehát a szülőt, hogy ideges, nehezen, csak küzdelem árán tanuló fiát ne taníttassa, hanem oly pályára adja, melyben megállhatná helyét, a felelet mindig az, hogy hisz oly okos a gyermek, hogy vétek volna őt nem a tudományos pályára előkészíteni, sőt nem egy példát tudnék felhozni, hogy határozottan gyenge tehetségű gyermek továbbtaníttatását se tudjuk megakadályozni!

Ezért üdvözlöm örömmel a társaság által megindított társadalmi akciózt, mert remélem, hogy mind szélesebb körökben terjed el annak tudata, hogy megválogatandó a középiskolai oktatásnak nemcsak tan-, hanem emberanyaga is. Különösen nálunk bír a kérdés ezen részének hangsúlyozása fontossággal, mivel azt látjuk, hogy mind szélesebb körök küldik az u. n. lateiner pályára fiukat. Ez hozzátartozik az úriasság fogalmához. Nálunk már a középiskolában kezdődik a társadalmi differenciálódás. A gimnazista lenézi a reáliskolást. Mi még abban a hibában szenvedünk, hogy gyermekeinket úrrá akarjuk nevelni, nem pedig a munka emberévé. Hány ifjú végzi el nagy küzdelmek közepette a gimnáziumot, hogy azután a tanulásnak teljesen hátat fordítva, apja jóbarátai révén hivatalba jutott, urat játszva, a ki lenézi a szegény technikust, mert az csak reáliskolát végzett, pedig ennek köszönheti, hogy Pullman-caron utazhatik, ennek, hogy jó, üdítő vízvezetéki vizet ihatik – ha ugyan a vizet is ép úgy meg nem veti, mint a technikust és inkább bort iszik!

A túlterhelhetés másik oka szintén az iskolán kívül fekvő okokban keresendő és pedig a házi elfoglaltság és az életmódban. Többnyire azoknál látjuk mi idegorvosok a túlterhelhetés tüneteit, a kik a rendes iskolai oktatáson kívül, tömeges házi feladatokkal lesznek ellátva és külön oktatásban is részesülnek. Az ily gyermek többnyire alig kerül ki a szabad levegőre, csaknem egész életét a négy fal közt tölti el és ennek megfelelőleg sápadt, vérszegény. Különösen áll ez a fővárosi gyermekre – nézzük meg ezzel szemben a vidéki gyereket – mily pozsgás üde, nála túlterhelhetés jeleit nem észleljük, de az

rendszerint egész más életmódot is folytat. Felesleges, hogy e körben a fővárosi viszonyok idegbontó körülményeire bővebben kitérjek. Mind-egyikünk tud példát reá, hogy sok fővárosi gyermek mily esztelen életmódot folytat; a hol a szülők túriak, hogy gyermekük a megkívánandó 9-10 órai alvási időből naponta órákat csen el, hogy az idegmérgék, dohány, alkohol stb. hatásaival már korán ösmerkedjék meg, hogy pornográfiai olvasmányokkal izzítja képzeletét stb. Mindezen körülményeket szintén számba kell vennünk, midőn a középiskolai túlterheletés igazába akarunk betekintést nyerni.

Nézzük már most, hogy a mai középiskolai oktatás tananyaga és módszere olyan-e, hogy az idegegészséges és helyes életmódot folytató gyermekre nézve túlterhelő-e vagy sem?

A tananyagot illetőleg már jeleztük álláspontunkat, a mely szerint nem tartjuk azt mennyiségileg oly nagynak, hogy az túlterhelő volna. Minőségi tekintetben sem beszélhetünk túlterhelhetőségről, mivel nem állíthatjuk egy tantárgyról sem azt, hogy az mint olyan, ha helyesen lesz előadva terhelhetné túl az agyat. Az átlagos szellemi képességű gyermek minden egyes tantárgy iránt kellő fogékonysággal bír, vannak egyéni különbségek, miként azt a kísérleti pszichológiai vizsgálatok is kimutatták, de ezek alapját egy tananyag beosztásának nem képezhetik, mivel ma még ezen individuális talentumosságokat külön számba venni, előre meghatározni exakte amúgy se tudjuk és a középiskolai oktatásnak nem is lehet célja egyes speciális szakokban való kiképzés, hanem kellő ismeretmennyiség nyújtása által az általános műveltség alapját lerakni. És ezen célnak nézetünk szerint a középiskola akkor felel meg legjobban, ha úgy képzi ki az ifjat, hogy az, akkor, *mikor érettnak mondjuk bármely pályát választhasson*. Ezt a célt, a mai középiskolai oktatás nem szolgálja minthogy az gimnáziumi és reáliskolai részekre ágazik szót. Ezen célt, csupán az *egységes középiskola* fogja szolgálni. Szerény nézetem szerint az egységes középiskola már csak azért is szükséges, mivel a mai adott viszonyok között a pályaválasztás kérdésében a szülőknek a gyermek 9-ik évében kell döntenie és döntése szerint kerül a gyermek a gimnáziumba vagy a reáliskolába; mennyivel helyesebb volna, ha a pályaválasztás kérdésében csak akkor döntenénk, a mikor már egyrészt ifjaink tehetségét az évek során mind jobban tanultuk megismerni, másrészt nekik maguknak is van vagy lehet már beleszólási joguk, tehát a matúra után. A mi speciális viszonyaink, melyek már az iskola falain belül a társadalmi különválás magvát hintik el és melyekre már elébb rámutatta ai, különösképp égetővé teszik a középiskolai oktatás egyesítését.

Mi áll az egységes középiskola útjába?

Köztudomás szerint, a klasszikus nyelvek oktatása.

Kérdés, áthághatlan akadályt képez-e ez? Eleve kijelentem, hogy szerény nézetem szerint ezen akadály leküzdhető és pedig azáltal, *hogy a klasszikus nyelvek tanulását fakultatívvá tesszük*. Nézzük,

hogy ezen fakultatív oktatási mód mellett mennyit veszítünk és mennyit nyerünk, felér-e a veszteséggel a nyereség. Ezen mérleg felállításánál tehát első sorban számba kell venni, hogy a klasszikus nyelvek mai oktatási módja mellett a reáfordított idő, arányban áll-e az elért eredménnyel. Azt kell mondanunk, hogy nem. Daczára, hogy nyolcz éven át oktatják a latint igen kevés az, a mivel a gimnázium végzett egyén rendelkezik. Akkor midőn, mint a múlt század közepén a tanítási nyelv is latin volt, a középiskolát végzett tanuló teljesen bírta a latin nyelvet, manapság megtanulunk ugyan latinul és görögül írni és olvasni, de ez a nyelvtudásunk nem megy át vérünkbe, azt mindig mint valami idegent érezzük.

A klasszikus nyelvek mai oktatási módja mellett az ifjúra csak egy máz lesz kenve, a mely nemsokára a főiskolába való tartózkodása alatt lepattan és nem marad belőle több, mint egyes töredékek, melyeket aztán mint citátumokat szeretünk ünnepies alkalmakkor beszédeinkben használni! Egy kitűnő orvos barátom, midőn előtte ebbeli néze-teimet kifejtettem szájalmas lenéző mosolylyal azzal főzött le, hogy ha nem is tud ő már latinul beszélni és nem is olvassa a klasszikusokat eredeti nyelvükön, úgy mégis óriás hasznát látta e nyelvek tanulásának, mivel az orvosi nyelvben oly nagyon is használatos termini technici-t megérti általa, mikor erre én azt kérdeztem, hogy mondaná meg az általa első éves orvosnövendék kora óta használt *klinika* szó eredetét – erre választ adni nem tudott és midőn ugyanazon kérdést egy kiváló ügyvédek és orvosok társaságának adtam fel – nem akadt egy is, a ki tudta volna, hogy a klinika szó a görög ή κλινή = ágy-ból származik. Megjegyzendő jó magam is csak véletlenül tudtam meg. Az a tudásmennyiség, a mely felett mi rendelkezünk e nyelvekből oly csekély, hogy azt sokkal, de sokkal rövidebb idő alatt, mint 8 esztendő is elsajátíthatjuk. Ezt ugyancsak a gyakorlati életből vett példával igazolhatom, midőn utalok arra, hogy a közel jövőben ez eszme-cserében résztvevő kitűnő orvostanártársam, daczára, hogy csak reál-iskolát végzett, egy év alatt oly jól sajátította el a latin és görögöt, hogy felért a mi tudásunkkal.

A klasszikus nyelvek oktatásának további célja, hogy az ifjú a letűnt kulturális népek gondolkodását, érzéseit és cselekvéseit, berendezéseit tanulja megösmerni, hogy az irányító legyen az ő jövő gondolkodása, érzése és cselekedeteiben. A mai tanításmód mellett ezen cél sem lesz elérve, mivel az ifjú ez idegen nyelvek elsajátításánál, a grammatikai tanulással tölti el a nyolcz év legnagyobb részét és édes-kevés az, a mit a népek hátrahagyott műveiből tényleg el is olvas és agyával feldolgoz.

Így példakép felhozhatom, hogy egy múlt évben maturált ifjú bemondása szerint egy év alatt Tacitusból 21 oldalt olvastak el és elmeztek az iskolában!

A klasszikus nyelvek mai tanítási módja nem felelven meg a kitűzött céloknak, helyette ezen nyelvek fakultatív tanítása volna

behozandó, hogy így meg legyen adva a mód arra, hogy azon növendékek, a kiknek jövő pályája (filológiai, teológiai) e nyelvek ösmeretét feltételezi, bennük részesedhessenek. E berendezés mellett elérnök azt, hogy az oly növendékek, a kik nyelvteljeséggel bírnak, vennének részt e fakultatív oktatásban és így egy természetes szelekció állana be, a mely csak hasznára válnék a klassziko-filológiai főiskolai oktatásnak. A latin és görög nyelv fakultatív oktatása mellett, e népek felfogásainak, szokásainak, erkölcsseinek stb. ismertetése pedig magyar nyelven, mini művelődési történet volna előadandó.

A klasszikus nyelvek kötelező oktatásának megszüntetésével nyert időt pedig valamely élő nyelv tanításával tölteném be. Lehet vitatkozni a felett, hogy melyik nyelv legyen ez, a magam részéről az angol nyelvet preferálnám, mert ha igaz az, hogy a latin és görög nyelvek tanításával azt célozzuk, hogy ezen népek gondolkodása, felfogásai hasznosak ifjainkra, mennyivel kívánatosabb, hogy egy tetterős, a nemzetek küzdelmeiben ma első helyre felküzdött nép nyelvét oktassuk, mely nyelv elsajátítási grammatikájának egyszerű volta folytán könnyű és a mely nyelvet annyival is inkább hamar és teljesen sajátíthatunk el, mivel annak gyakorlására olvasás és beszéd útján napi életünk is bő alkalmat nyújt. Így nem állna semmi sem az egységes középiskola létesítésének útjába.

Ezzel áttérek felszólalásom utolsó pontjára, annak megbeszélésére, *mily irányelvek volnának követendők az egységes középiskolai oktatásnál?*

Vajjon helyes elveket követne-e az, a ki a matrózokat úgy nevelné a hajó szolgálatába, hogy éveken keresztül teoretikus fejtegetésekben adná elő nekik a régi hajózási elveket és nem ismertetné meg velük a mai viszonyokat, nem-e volna az ily kiképzésnek eredménye az, hogy a hajó szolgálatában az ily egyének teljesen hasznavehetetlenek volnának és a midőn mi ifjainkat az élet hajójára készítjük elő, nem-e követünk el hibát, mikor nem a való világot tárjuk fel előtte, hanem az irreálisát? Azt hiszem, erre egyértelműleg azt a feleletet fogjuk adni, hogy minthogy az életre neveljük gyermekeinket, helyes dolog, ezen életet meg is ismertetni velük. Minthogy az élet érzékszerveink szolgáltatta adatok felfogásában, azok feldolgozásában és azokra való reakciókból – a cselekedetekből áll, a tanítás főirányelve az kell hogy legyen, hogy gyermekeinket megtanítsuk érzékszerveik használatára, azok szolgáltatta adatok helyes érzékelésére, feldolgozására. Tanuljon meg a gyermek érzékszerveivel bánni. Az így nyert ismeretek kitörülhetlenül vésődnek be az agyba. Nem mondom, hogy pusztítsunk el minden ideális gondolkozást, hogy neveljük kedélytelenekké az ifjúságot, de ne essünk abba a hibába se, hogy fátyolt borítsunk gyermekeink szeme előtt a való élet eseményeire. Ismertessük meg velük a társadalmi berendezéseket, az élet küzdelmeit, technikai, gazdasági, jogi berendezéseket stb.

Nem állok azon állásponton, hogy a gyermeket minden áron le kell terhelni; nézetem szerint a középiskola feladatai közé tartozik a szellemi és lelki training is. Ezt pedig az által, hogy minden akadályt elhárítunk a gyermek elől, és félve kerültetjük az izgalmakat nem érjük el. Nemcsak a testet, de a szellemet is kell edzeni. A középiskolai tanár egyetemi éveiben kell, hogy megismerkedjék a gyermeki elme sajátosságaival és azokat számba vegye. A tanítás legyen olyan, hogy a tanulási kedvet felélessze és ne történjen meg az, a mit ma itt-ott tapasztalhatunk, hogy a gyermeknek *büntetésből* adnak fel többet, vagyis azzal büntetik, a miért tulajdonkép őt az iskolába küldjük.

Kívánatos, hogy a tanulókat már az alsóbb osztályokban rostáljuk meg; hamisan alkalmazott humanizmus az, mely a későbbi életben keserűen boszulja meg magát, ha daczára annak, hogy felismertük, hogy az egyén nem a középiskolai oktatásra való, őt ott jószívűségből megtűrjük.

Az érettségi vizsgálatokat a mai főiskolai berendezés mellett beszüntetni helyesnek nem tartanám, mivel nem tudom belátni, hogy miért követeljük meg, hogy egy 19 éves ifjú négy oly tantárgyból, melynek mindegyike egymagában is felér a matúra tananyagával tegyen vizsgát, és a 18 évest a vizsga izgalmatól miért akarjuk megkímélni. Ha már az alsóbb osztályokban megrostáljuk a tanulókat és ha eltudjuk érni azt, hogy a tanár minden tanítványát és annak tudását jól ismerje, úgy nem kell tartanunk a matúra előtti kétségbeesésektől.

A tanítási módra nézve kívánalmunk az, hogy az legyen olyan, hogy a tanuló az iskolában tanulja meg a feladatot, házi feladatként csak a költemények memorizálása maradjon, a melynek túlhajtása káros, de eltörlése nem lehetséges, mivel szókincsünk gyarapítása szempontjából szükséges.

A tanítónak művésznek kell lennie, a ki hangszerét – gyermekeink lelkét kell, hogy jól ösmerje és ha megösmerte, tudjon vele művészileg bánni, akkor remek hangokat csalhat ki belőle és nem sejtett szépségű harmóniákat teremthet! (Élénk tetszés.)